

Mingailė Jurkutė

Kilusi iš Vilniaus, 27 m.

Liepos 7 d.

Prisėdau tambūre pasiklausyti, kaip dunda bėgiai. Dunda kaip patrakę. Traukinys siūbuoja it audros blaškomas laivas, nesėdėti būtų gana sunku. Rusijos geležinkeliai negarsėja tvarkingumu. Kadaisė geležinkelio stotis Rusijoje buvo europietiškos kultūros salelė – švariose, šviesiose stotyse, net ir labiausiai nutolusiose Azijos stepėse ar Sibiro taigoje keliautojus pasitikdavo pasitempusios padavėjos baltutėlėmis iškrakmolytomis apykaklėmis, įpildavo puodelį gardžios kavos. Naujos, Spalio revoliucijos atneštos, tvarkos vaisiai pirmiausia pasijuto stotyse – jos apsišnerkštė. Mažučiai kasdienybės gabalėliai – puikūs platesnių visuomenės virsmų ir procesų indikatoriai, kažkodėl dažnai praspūstantys pro tyrinėtojų akis. Pavyzdžiui, šitos stotys. Arba jų tualetai. Sunku įsivaizduoti intymesnę vietą už *išvietę*– paslėpta nuo pašalinių akių, tai yra pamatinės žmogaus būviui tvarkos vieta. Tačiau čia smengama į smarvės ir purvo balaganą, akivaizdi higienos sąlygų stoka „higienos kambarėje“ neužverinama durimis, kartais nėra nei pertvarų, tik kolektyvinė netvarka ir teršimas. Ne šiaip sau Vakarų stebėtojams sovietinės iškreiptos tikrovės simbolis, šiurpiausias faktas, pasakojamas su siaubo žanro pasiskonėjimu, visad buvo tualetinio popieriaus stygius. Arba šunys – man visad buvo įdomu, kodėl sociologai nesidomi šunimis. Traukiniui sustojus Oršos ir Viazmos stotyse palydovės, maisto likučių maišeliais nešinos, skuba pro duris į peroną, kur jas pasitinka dideli ir draugiški šunys. „Jie visada čia ateina“ – pasakoja, – „anksčiau ir kitose stotyse ateidavo, bet šie“, – moja ranka į neapibrėžtą tolumą, – „juos iššaudė“. Gailiuosi, kad negaliu pasiimti šuns per sieną. Praeitą vasarą žygio žemaitukais prie Juodosios jūros dalyviai parsigabeno šunį. Iš tiesų jis pats atkeliavo – prisijungė prie grupės

Alšėnuose, paragavęs lietuviškų lašinių, ir bindzeno iki pat Juodosios jūros. Gavo Alšio vardą. Anksčiau ir pas mus lakstydavo būriai benamių šunų. Pamenu, Justiniškėse kiekvienas kiemas turėjo po „savo“. Kokius tris esu savo rankomis į naujus namus įtaisius. Dabar Vilniuje benamis šuo – retenybė. Vargu bau todėl, kad šungaudžių tarnybos pradėjo dirbti geriau. Pažįstamas rumunas pasakojo, kad Bukarešte pilna benamių šunų. Žmogaus elgesys su šunimi – labai iškalbingas. Tai bendras, tik viešai matomas, elgesys su silpnesniu: ar tai būtų šuo, ar arklys, ar karvė – rūpestis, nesirūpinimas, meilė, tausojimas, mušimas. Nematyti juk, kaip žmogus elgiasi namuose – su žmona, vaikais. Pro šalį praėjo milicininkai ir keturkojis spruko šonan – šiaip, dėl viso pikto.

Tikiuosi, galėsiu suskaityti dabar skrebenamą kardiogramą – kabliai ir bangelės. Tambūro grindys nemaloniai šaldo pasturgalį, siūbavimas veda į neviltį. Tašką ant „i“ įmanoma padėti tik tyčia taikant į ne tą puslapį. Už lango tvyro tamsa. Ne, ne tvyro – ritasi juodais tumulais, garma, atrodo, net girdžiu ją pratisai švokščiant atsimušus į plieninį vagono šoną. Mėginu peržvelgti tamsos bedugnę. Bandau įsivaizduoti, kad nežinau kur ir ko mane veža. Vaizduotė – didi galia. Maniškės nė kurstyti nereikia – apgyvendina visus kampus gerais ir ne tokiais gerais padarais. Rumšiškėse sutikti tremtiniai, be galo guvūs seneliokai berniūkštiškai išdykusiom akim, sakė: „tik nevažiuokite ten liūdnei“. Turbūt mano užsiėmimas šitam tambūre ne tik nereikalingas, bet ir beviltiškas – nejau pavyktų suprasti aną baimę ir siaubą? Vis mėginu atsakyti sau į klausimą: ko mes ten važiuojame? Nes kas nutiko artimui mano, ne ką mažiau svarbu, nei kad man, – ateina vienintelis atsakymas. Tokiu atveju verta paklausti – ar aš įsikibčiau savo nevilties dienų?

Manęs niekas neišlydėjo, tačiau visą kelią iki Minsko vijosi žinutės. Viena ypač sušildė – linkinti parsivežti namo misijos dvasią. Ką tai reiškia, kol kas gal tik miglotai nutuokiu.

Tremtiniai taip karštai veržėsi namo. Manau, mūsų kelionė iš tikrųjų apie tai, ką tai reiškia – jų ir mūsų, ir mano namai.

Liepos 8 d.

Ką tik pavalgėme laivyno valgykloje – Lietuvos ambasados Maskvoje kavinėje. Išties, tos virtuvės moterys tokios malonios, kad kyla klausimas – ar jos prisitaikė prie Maskvos, ar jas pagal charakterį Maskvai paskyrė? Mūsų gražiai paprašė nedainuoti – neniūniuoti po nosimi pusbalsiu, nes maisto į lėkštę dėjėjoms reikia susikaupti, o mes jas blaškome. Nutilome ir paklusniais įsistebeilijome į *bliūdelius* su mišraine. Taip tylint staiga nudundėjo – „ko čia lauki?!“ – „Šaltibarščių“ – prisipažinome. – „Taigi įpils!“ – aiškiai ir garsiai patikino, beliko susimąstyti, kaip čia ne taip įžūliai laukti. Tawkšt! – ir tikrai per daug neužsilaukus įpylė, dubenėlis krestelėjo, sriuba siūbtelejo, gavėjas net šoktelejo. Tačiau buvo labai skanu – ačiū laivyno moterims!

Simonas traukinį paliko batus. Nežinau, ar man jo labiau gaila dėl fakto, ar dėl gresiančio panašiai malonaus pasiaiškinimo skambinant į stotį ir dėstant savo reikalą.

Maskvos dar nepatyrčiau. Šitas miestas man dar neturi veido. Kol kas tai tik sankaupa pilkų namų ir anonimiškų žmonių, miesto gyventojų statistų.

Atsirado Simono batai! Simas pasakė Aurelijai, Aurelija paskambino į LiJOT'ą Arnui, Arnas – Lietuvos geležinkeliams, tie susisieikė su traukiniu ir taip, išvengus tiesioginės akistatos su Maskvos traukinių stoties administracija, gniaužant rankoje kepurę (kažkaip nykiai lengvai) bėda išsisprendė. Švytruodami kojomis iki dangaus, ištiestam delne laikydami šautuvus, žygiuoja Maskvos amžinosios ugnies sargai – pakeisti dabar sustingusių nejudrių statulų. „Aš

su tavim nuvažiuosiu“, – patikinau Simoną, kita akimi stebėdama besitartinančius karius, norisi pamatyti iki galo. „Tuoju galėsime važiuoti, tikrai suspėsime“, – tikiu. Sargybai pasikeitus bėgte išbėgom. Simonas neskaito, nekalba rusiškai, todėl Maskva jam atrodo klaidi ir pavojinga, o mūsų sumanymas – smarkiai abejotinas. Lapsim palei Kremlį. „Simonai, nebėgsiu“, – pareiškiu. „Suspėsime?“ – nerimsta kolega. Bet ir man sunku skaityti kirilica. Niekada nesimokiau rusų kalbos. Kalbėti išmokau žiūrėdama animaciją – aš žiūrėdavau, tėvas versdavo, kažkaip savaime ta kalba suėjo į galvą. Skaityti išmokau laukdama trečiosios *Žiedų valdovo* dalies. Leidykla niekaip jos neišleido, mama Kalvarijų turguje nusipirko rusišką vertimą, aš su pavydu stebėjau, kaip ji skaito, galiausiai susiradau dvitomį 1956 m. rusų–lietuvių kalbų žodyną ir, šiltnamyje laistydama pomidorus, skaičiau tas tris knygas, iki derliaus užderėjimo ir įveikiau. Tačiau skaitymo greitis liko apgailėtinas. Blusinėjantis ties metro schema už nugaros stovėjęs rusas nusprendė man padėti – dėkui Dievui, nes mano „nėra ko jaudintis“ pavojingai artėjo prie melo ribos. Nuvažiavome greitai ir tiksliai, persėdome sklandžiai. Baltarusijos vardo stotis – mažiausia Maskvoje, tik keturi peronai. Permečiau akimis stoties iškabas – skaitymo greitis auga kaip ant mielių, regiu – „Viršininkas“. Aš – pas viršininką. Jaunas vaikinys sėdi už didžiulio stalo, išdėsciau jam reikalą. Rūsčiai rimtu veidu jaunuolis peržvelgė kažkokius ant stalo besivoliojančius popierėlius ir sako: trečias kelias. Aš – kaip, tebestovi? Tebestovi, judėjimas Baltarusijos stoty ne per intensyviausias. Ir dėkui Dievui. „Dėkui“, – sakau išsišiepus iki ausų. Jaunuolis rūsčiu veidu linktelėjo popieriams nepakeldamas akių ir lyg mūšiui besirengiantis generolas oriai ėmė dėlioti kažkokią šūsnį lapelių. Supratau, kad mano vargana persona smarkiai vargina ir apsunkina nelengvą trijų peronų geležinkelio stoties viršininko darbą. Kur, po galais, mano kepurė, kurią galėčiau delne sugniaužti?

Liepos 9 d.

Man nebuvo skirta išsimiegoti. Matyt, nebuvo – draugai miegojo susmukę į šniūrus, kai kurių net pietūs neišbudino, o mano miegas klaidžiojo kažkur toli nuo manęs, taip pas mane ir neužsukdamas. „Nu bet tu ir muistaisi“, – pareiškė Lina saldžiai pasiražydama lėktuvui tupiant. Niūriai pavydžiai gūžtelėjau užstingusiais pečiais – mat kaip! Apačioje jau matėsi žemė – miškai, miškai ir miškai. Su pelkių intarpais. Ir jokio žmogaus įrodymo manojų lėktuvo pusėj. „Nuostabu“ – kažkaip garsiai išsprūdo. Išgirdau *Krikštatėvio* garso takelį. „Gera pradžia!“, – kažkas sujuko. Prasideda!

Gintautas Alekna – savotiška legenda. Teko girdėti, kad jis šypsojosi tris kartus gyvenime. Kad gali nesustodamas pereiti visą Sibirą. Kad jį pamatęs lokys pabėga iš kelio. Kad jis nemėgsta grupėje merginų. Kad mano Jelcino Rusiją buvus klaida. Kad aršiai pasisako prieš Lietuvos laisvės kovas. Aš Aleknos bijojau, bijojau labiau už viską, kas mus gali šioj ekspedicijoje ištikti, žengiau į laukiamąją salę lyg vaikas pirmą kartą į mokyklą. Ir štai pagaliau išvydau – tvirtas, pagyvenęs šviesiaplaukis vyras, valingo smakro, pilkom kaip plienas akimis ir kibirkščiuojančiom ugnelėmis jų dugne. „Šiandien važiuosime į viešbutį, ten ir nakvosime, jūs vis tiek dabar labai pavargę“, – tarė rūsti burna. Buvau gatava pulti, apkabinti ir pabučiuoti mūsų vado kojas: nors aš miško kaukas, veržiausi į taigą svajodama, kad per tas dešimt dienų iš miško išlįsim nebent duonos nusipirkti, tačiau dviejų parų kelionė be miego pavertė mane išgręžta mazgote, ir išsvajotas miškas regėjosi kaip kruvinas valios triumfas, kuriame galėsime autentiškai prisiminti mūsų kančių kelius.

Suvirtom į autobusiuką – tokį dviejų *mikruškių* dydžio, pasidalijom jo erdvę šiuo būdu: priekis mums, galas kuprinėms. Kažką kalbėjome, bet dievaži nepamenu, ką. Kažkoku būdu viskas susidėliojo taip, kad iš pradžių nusenūdom, o tik paskui ėjom valgyti. Dievas yra!

Pusryčiams (ar pietums?) *salianka*, tokia šiupininė sriuba. Tikrai skani. Vieta, kurioje valgėme, maitina vairuotojus. Ir maitina labai gerai: mėsa čia tikrai mėsa, ir jos daug, nepagailėta ir daržovių, pyragėliai – fantastiški, kalbant ir apie tešlą, ir apie įdarą. Kažkuo šita vieta primena Aziją ir mano regėtą Indiją. Tie maži sukiužę autobusiukai – tokie kursuoja po visą Tomską, vienintelis viešojo transporto tipas. Jų langai uždengti rauktomis užuolaidėlėmis, liukai *apkantuotikutais*. Kad ir šita valgykla: čia puikiai galioja Rytų taisyklė „valgyk, kur valgo vietiniai, neik, kur maitina turistus“. Nes turistai negrįš, jam nebūtina tobulai įtikti. O štai pravažiuodami vairuotojai kitą kartą čia nebesustos.

Ir pats Tomskas – Rytų ar Vakarų miestas? Ne, vis dėlto čia ne Rytai, tačiau kažkokia Rytų–Vakarų kryžkelė, kurioje abu persikloja. Tačiau kas tikrai nėra Tomskas, tai tas mano vaizduotės Sibiro miestas – nykus taigos suspaustas gamyklų kvartalas. Et, mąstymas stereotipais!

Tomskas – vienas seniausių Sibiro miestų (2004 m. šventės 400 metų jubiliejų), senas Sibiro kultūros židinys. Kai išlipome iš mažutėlaičio užuolaidėto autobusiuko Lenino prospekto viduryje ir patraukėme susitikti žmogaus, aprodysiančio miestą, lėtai slinkome gatve į priekį, o mums pro šalį slinko XIX a. pradžios namai, secesiniai suoleliai ir žibintai, fantastiška medinė architektūra, puošta sudėtingais medžio raižiniais, tolumoj kyšojo bažnyčių kupolai, man kažkaip galutinai prasimerkė užmiegotos akys ir plūstelėjo nuostaba. Ar aš nesakiau, kad veikiausiai viskas bus kitaip, nei įsivaizdavau? Ir vėl netikėtai – pačiame miesto centre priėjome Tomės, pagrindinės Tomsko upės krantinę, o už jos – laukai ir bakūžės. Sunku suprasti, kur čia prasideda miestas, o kur baigiasi. Pasuki iš mūrinių namų gatvės ir patenki į kaimą, eini toliau ir už posūkio randi Fabijoniškes, pervažiuoji upę, o ten – miškai, tačiau už miškų vėl verda miesto gyvenimas. Lyg šitas miestas nepaklustų jokiems erdvės planavimo

dėsniams, netilptų į protu aprėpiamą planą. Bet kam jam paklusti – jau ko čia yra, tai erdvės, nebus kur nė dėti sutaupius.

Mūsų per *Couch Surfingą* sutiktas gidas po Tomską pasirodė besanti lietuvė! Ada Bernatonytė, kino kritikė, nepaprastai linksmas, šiltas, inteligentiškas ir išsilavinęs žmogus. Sutarėm, kad ji pasitiks mus grįžtančius geležinkelio stoty – Vilniaus geležinkelio stoty! Nes kaip tik tuo metu su sūnumi keliaus po Lietuvą. Kažkaip nuostabu.

Ryt paliekame *Rubiną*, mūsų viešbutį Tomske, ir išvažiuojame į mišką. Tiesa, poryt grįšime dar vienai nakvynei ir jau tada – į taigą. Todėl prieš akis nelengva užduotis – susipakuoti maistą. Išties nelengva – kaip žinot, kiek ko šešiolika žmonių suvalgo? Blogiau per mažai paimti, ar per daug ant pečių tampyti? Kiek avių iš ryto virti? Kiek sviesto sumuštiniam tepti? Paklaustas Arnoldas paaiškino lakoniškai – kiekviena ekspedicija praeina savo bandymų ir klaidų kelią. Ačiū, Arnoldai. Keliolika žmonių taip iš peties ėmėsi užduoties, kad mūsų maisto komanda neišmanė, džiaugtis ir verkti. Na, bent jau tingumo, iniciatyvos ir gerų norų stokos jai neprikiši, o gerais norais grįstas chaosas, tvirtai tikiu, bėgant laikui virs organizacija. Jau rytoj išvažiuojam į mišką.

Liepos 10 d.

Žinote ką valgėme pusryčiams? *Salianką* ir guliašą! Pusryčiams! Ir puikiai lindo J Tačiau net mūsų vaikinai iki vakaro jau nebevalgė nieko.

Liepos 11 d.

Vakar priėjome pirmąsias lietuvių kapinaites. Tiesa, pakeliui (dardant mažu užuolaidėtu autobusiuku) Alekna staiga paprašė sustoti, iššoko lauk ir nubėgo kažkur į mišką. Užmatė

kapinaites, tačiau lietuvių kapų nerado. Mūsų autobusiukas riedėjo buvusiu siauroju geležinkeliu, tiksliau – jo vietoje einančiu miško keliu. Kadaisė jis buvo nutiestas miško kirtimo darbams, o palei jį įkurdintos tremtinių gyvenvietės. Žmonės ten gyveno, kirto mišką, mirė ir atgulė žemėn. Toli gražu ne vien lietuviai. Tame ruože lietuvių kapinės rastos tik dviejuose miško kvartaluose – 86-ame ir 109-ame, bet kapinių ten daug.

Tiesą sakant, aš kirviu esu mojavusi ne per daugiausiai. Esu miesto gėlė, nors ir labai myliu mišką. Tądien mostelėjau daugiau kartų nei per visą savo ligtolinį gyvenimą. Atradau naujų dalykų – pavyzdžiui, kad pirštinės ne vien rankų baltumui išsaugoti. Nemėgstu dirbti su pirštinėm, tačiau mano miestietės delnas netruko „mazolį“ užsiauginti. Taip pat – kad nereikia tuo kirviu per daug mosuoti: jis pats krenta, kur reikia, tik nepatingėk aukščiau iškelt. Ši išmintis aplankė ties koku dešimtuuju kuolu, tad likę dvidešimt ėjosi kur kas lengviau. Tądien nebepamačiau rezultato, ką ten rezultato – nieko nemačiau, nei dorai apžiūrėjau lietuvių kapus, nei pastebėjau tolėliau esant dvigubai didesnes anuo pat metu atgulusių rusų kapines, mačiau tik savo trinką ir naujai nešamus kuolus. Tačiau Alekna nepatingėjo su mumis, nemačiusiomis, grįžti kitą dieną. Įspūdis pribloškė – palikome padrikai sustatytus kryžius miške, o radome kapines, sakralią erdvę, ramybės zoną, jaukią ir neliečiamą. Puiku – aplink bilda miškovežiai, ūžia kaimo lentpjūvė. Kryžiai sudulės, vėl virs mišku, tačiau iki tol jų nepervažiuos apsisapnavęs buldozeris ar miško pjovėjas nenuvers ant kapo pušies.

Įkūrėme stovyklavietę ne per arti kaimo, giliai nuo tako (kaimo žmonės neateis pažindintis), tačiau ir ne per toli – nepadusime tempdami vandenį nuo vandens bokšto. Įsikūrėme greta senos sodybos. Iš jos tik tvoros stulpai tebarkšojo, na ir dar avietynas ir serbentai bylojo anksčiau čia gyvenus žmones. Gaila tik, kad Sibire vasara ateina vėliau – ir vieni, ir kiti geri

bus po kokios savaitės. Iš tvoros pasigaminom suoločius – nereikia avietynei tos tvoros. Išsivirėm fantastišką – neperdedu – fantastišką plovą! Ne per daug ir ne per mažai, kone sprogau iš pasididžiavimo. O kitoje stovyklos pusėje – ką ten kitoje, iš likusių trijų pusių stovyklą supo pelkė. Tokia žolėmis lyg žalia pieva apaugusi, graži ir romantiška. Ir štai jos pakraštyje tyvuliavo akivaras. Visai nemažas, kaip nedidelis tvenkinukas, tik prie krašto prieiti neįmanoma. Tai vienas, tai kitas, žiūriu, vis link to akivaro slenka, – „kad taip išsimaudžius“, – vis kur galėjai nugirsti niurnesį, – „iš to krašto galima labiau prieiti,“ – dalijasi atradimu vienas, – „reikia kokį rastą artyn pametėti“, – atitaria kitas. Ir štai nė nepastebėjau, kaip link akivaro nusitiesė visas tiltas ir klegantis būrys žmonių lyg pagal komandą nugužėjo muilų ir rankšluosčių ir taip pat darniai vienas po kito sušoko į akivarą. „Geriau stačia galva nenerti?“, – užklausiau mindžikuodama ant rąsto galo, man už nugaros jau tipeno kažkas kitas. „Ne, tikrai ne,“ – atitarė besimuiluojantys ant kranto, tad neaukštai pašokau, apkabinau kelius ir kritau *bomba*. Išnirau iš juodo vandens ir užgriuvo garsai: „Taip negalima! Išprotėjai, šiukštu taip nešokinėk!“ Ir dar geriau, – „ten kažkas nuskendę, jaučiau su koja“, – „Ką jautei?“ – „Gal koks metalas“. Še tau, bene nuskendęs Vėrmachto tankas! Na ir kas, kad Vėrmachto čia niekada nebuvo – yra bala, turi būti ir tankas! Nežinau, skendo ten kažkas ar neskendo, aš nieko nei kojomis, nei ne kojomis neieškojau, apskritai nemėgstu ieškoti dugno. Nesimato – man nereikia. Mėgstu matyti, ką čiupinėju, net kai prie laužo valgau, sulendu kone į laužą – taip, pati viriau, viską žinau, o vis tiek noriu matyti, ką į burną dedu. Bet maudyklei – dešimt balų. Nors išlipus apspinta uodai (beje, išsimuilingus kažkodėl nebelenda), taip gera nuovargį ir purvą vandeny palikti, kad gerkit, bjaurybės, mano gaivų kraują, nepritrūsiu! Vėliau virš pelkės pakilo *laumių drobės*, patekėjo mėnulis, sėdėjau prie pelkės ir žiūrėjau į rūke braidančius berželius ir nieko nieko negalvojau, ir buvo gera gera.

Lįsdama į palapinę iš greta pastatyto *krokso* iškračiau varlę, o naktį eidama į tualetą iškračiau antrą.

Rytą pažadino žmonių balsai. Su Lina ir Algiu – visa maisto komanda – turėjome budėti paskutiniai, kartu ir pusryčių košę išvirti. „Gal jau reikia keltis“, – išgirdau Liną. „Ne, – patikinau – mus pažadins“. Balsų daugėjo, kai klegesys ėmė priminti karo lauko stovyklą iškišom laukan snapą. Stovykloje šlepinėjo VISI žmonės kartu su mūsų žadintojais. „Ė, kodėl nepažadintot?“ – užpuolėm. „Ai, nežinau“, – gavom stulbinantį atsakymą. Taigi, baigėsi taip, kad tvarkytojai išėjo be pusryčių palikę virėjams vieną raciją prie stalo pašaukti. Šnopštė ji kas keletą minučių, kartkartėm ilgesingai paklausdama „ar jau?“. Tik išnykus paskutinėms nugaroms Algis pratarė „kažko man negera“, čiupo rulonėlį tualetinio popieriaus ir nukurnėjo miškan. Pasekiau jį nustebusiu žvilgsniu, ir staiga viską supratusi apsisukau ant kulnų 180 laipsnių ir korektiškai įsistebeilijau į beržus kitapus pelkės. Algio nebuvo visą dieną – paguldėm palapinėje ir netrukdėm iki išvykimo. „Matyt, pelkės vanduo“, – nustatėm, – „bus jam nardyti“, – grūmojom, – „aiškiai gurkštelėjo kai nuo rąsto nuslydo“, – lingavom galvom. „Panašu į roto virusą“, – šmėkštelėjo galvoj, bet nuvijau šitą baisią mintį šalin.

86 kvartalo kapinaites gelbėjom ne nuo miško kirtėjų, bet nuo užlaidojimų ant viršaus. Kapinaitės – tai veikiančių kapinių kampas, kuriame kryžiai stovi atsigręžę kiton pusėn nei stačiatikių kapų. Rusų kapai – mėlyni kaip dangus. Kaip namų langinės. Kaip jų staktos ir durys. Kaip pati gražiausia slavų pasaulio spalva. Kaži, šis spalvinis polinkis įgimtas ar išugdomas? Indijoj spalvų spalva – magentos *ružavumas*. Nė už ką nepasakyčiau lietuviškos. Pastatėme kryžių – visi statėme, ar, veikiau, visi kažkiek padėjome Juozui, atvilkusiam ir suleidusiam pušį.

Eidama viena į stovyklavietę (sakė, sakė mums po vieną nevaikščioti, bet negi eisi vieno kirvio dviese) už miško takiuko posūkio staiga pamačiau vilką! Labai trumpą akimirką šmėkštelėjo, kad matau vilką. Tada atėjo sveika mintis, kad vilkas nesileis pamatomas vidury baltos dienos tokio žioplio kaip aš, ir pamačiau šunį. Bet nemažą, stačiom pilkom ausim. Sustingau ir įsistebeilijau. Jis irgi stovėjo sustingęs, matomai ne mažiau nusigandęs už mane pačią. Žengiau žingsnį į šoną. Jis irgi. Aš dar į šoną. Jis irgi. Pradėjau lėtai eiti savo keliu per petį stebeilydamasi į šunį. Jis irgi nurisnojo, vogčiom šnairuodamas į mane.

Sutvarkėme visus savo reikalus čia – aptvėrėme kapinaites, pastatėme ir pašventinome kryžių, sukalbėjom malda, palikome lentelę „Čia ilsisi lietuviai tremtiniai“ – ir pakilome važiuoti. Kaip tik spėjom pavalgyti, susipakuoti ir prapliupo lietus – kaip iš kibiro! Smagu, kad ir autobusiukas jau jau turi atvažiuoti. Sulindome palaukti po medžiais prie kelio. Palaukėme dešimt minučių. Dvidešimt. Pusvalandį. Truputį sunerimom. O laikas vis slinko. Ėmėm dainuoti. Ėmėm šalti. Neliko sausos vietos. Su Andriuku perėjom kelią palenktyniauti – kažkaip neverksi gi sušalęs. Pralaimėjau bėgime *Snickers*. Grįžus kažkas prisiminė Algį – jis stypsojo toliau po medžiu baltutėliu veidu ir degančia kakta. Čiupom, perrengėm jį kažkieno sausais rūbais ir pastatėm atgal po medžiu. Kažkaip visuotinai ėmė atrodyti, kad nieko nebus iš to stovėjimo po medžiais, čia ir Alekna nusprendė eiti į kaimą – gal nakvynę rasim, gal transportą. Prisiminiau tuos *žiguliy* kėbulus prie kiekvienos trobos po penkis – paskutinį kartą transportas tame kaime veikiausiai buvo prieš kokį trisdešimt metų. Na, bet patraukėm – kojos klimpsta giliai į smėlį, skersai kelio teka upeliai, tik praėjus lietus nuplauna pėdas, Simonas dėkoja man už batus, Arnoldas ieško gyvenamos trobos, o lyja kaip lijo – kaip iš kibiro. Ir čia – o šventas džiaugsme – atvažiavo autobusas! Nukurnėjau tarp namų pakviest Arnoldo, parlėkėm, išokom į autobusą rasotais langais, nušviestą šypsenu

plačiausių. Jaučiau, kad mano pačios lūpos gyvena savarankišką linksmą gyvenimą ir rimtai išraiškai nepasiduoda. Niekas neklausė, kas buvo nutikę vairuotojui – koks skirtumas, nepravažiavo, užgėrė, laiką supainiojo. Atvažiavo – šaunu.

Liepos 12 d.

Jei mūsų Algis būtų mūza, būtų pokalbio mūza. Tai – pati įsikūnijusi komunikacija. Žmogus nekalba rusiškai, tačiau nepraeina nepakalbinęs nei vienos sutiktos merginos. Pakalbintų ir vaikus, ir pakalbina, bet mūsų Alekna rūsčiai grūmoja iš paskos, o po jo ir mes pripuolam išmintį lieti, kad ne visus Rusijos žmones mums verta į draugus priimti.

Mūsų vagono palydovė pasirodė reto britkumo moteris. Maža, pamušta akim, trumpų rankų galuose suspaudusi kvadratinius kumščius, ji tris kartus sustojo mūsų kupė tarpduryje įvesti kupė tvarkos, antai „nu, artistai, jūs man iki Asino dainuosit?“ arba „baigiat juoktis, triukšmo nekeliat!“, arba „nekalbėkit taip garsiai!“. O kaip tyčia į mūsų kupė lyg velnias po truputį sutraukė kone visus žmones. Ir vėl, jau siusdama, išdygo duryse palydovė ir sugergždėjo – „baigsit jūs vieną kartą, ar ne?!“

Algis nežino daug rusiškų žodžių ir nelabai daug klausimų supranta. Tačiau jis stengiasi. O kadangi iki šiol į visus klausimus atsakydavo „da“, dabar nusprendė pajvairinti, atsisukęs su plačiausia šypsena pratarė: „niet, spasibo.“ Palydovė akimirksniu sustingo, vyptelėjo kvadratinio žandikauliu, sugriežė dantimis, virptelėjo skruostais, mostelėjo dideliu kumščiu „nu vy ot menia polučite!“ ir nudundėjo į vagono pradžią. Mes įsistebeilijom į Algį su baiminga pagarba, o jis ramiai paklausė: „Ką ji sakė?“. Lyg to būtų negana, pajutau mane baksnojantį Petrą, mūsų mediką, atlapaširdį ir labai gerą vaikinuką, kuris kuo rimčiausiai paprašė: „Ar negalėtum jai pasakyti, kad aš turiu gerų vaistų akiai, kurie jai tikrai padės?“

Liepos 13 d.

Paskui Algį nuėjo Lina. Sako, bus blogą desertą Tomske suvalgusi. *Nabagė*, tikrai smarkiai ją surietė, tačiau ji laikosi šauniai. Bijau tik, kad ji ir mirdama nesiskųstų. Mūsų niekaip nenorėjo registruoti viešbutyje – ką ten viešbutyje, priimti pernakti į dviaukštį medinį namą, turintį tik kambarius ir tualetą pirmame aukšte. Išgirdau kažką niūniuojant *Krikštatėvio* garso takelį. Tačiau Aleknai atkakliai derantis, galiausiai mus apgyvendino, suvarė kaip paršelius į gardus ir rėkte išrėkė, ko mums negalima daryti: eiti į lauką, vaikštinėti po koridorių, negalima degti šviesos... Galima atsigulti ir užmigti – tinka puikiai. „O tualetas pirmame aukšte?“ – perklausė Lina, pamačiau siaubą jos akyse ir pati nustėrau. „Sakykite“, – prilipau prie nueinančios administratorės, – „o tualetas čia kur?“ . „Taigi pirmame aukšte, jau sakiau!“ – burbtelėjo administratorė spūdinama šalin. „O, sakykite, gal pas jus atsirastų koks kibiras ar bliūdas?“ – kicenau iš paskos, bandydama neatsilikti, – „čia mūsų vienai merginai labai bloga“ – bandžiau paaiškinti. „O tai ko jai bloga?“ – nešvelnindama tono, toliau spruko nuo manęs administratorė. „Apsinuodijo“, – paaiškinau. „Tai ką suvalgė? Nereikia valgyti bet ko, dar keliaujant!“ – kaip kirviu nukirto. „Išties, taip apsinuodijo, vargšė, nuo deserto Tomske“, – nepasidaviau, bet nesuminkštinau, tad trūkt už vadžių grįžau į pradžių: „Jei koks kibiras atsirastų, ar koks indas prie lovos...“, „O tai kam jai kibiras? Tegų eina į tualetą!“ – tvirta uola laikėsi administratorė. „Bet vaikščiok visą naktį aukštyn žemyn, dar kai taip bloga“, – atkakliai graudenu. „Tai tegų būna čia!“ – bakstelėjo pirštu tualetu pusėn nepalaužiamoji administratorė. „Taip, bet visą naktį čia sėdėti, tai taip baisu!“ – nepasidaviau ir aš, – „iš tiesų jei koks kibiras atsirastų...“. „Na, pažiūrėkime“, – subraškėjo ledai, matyt, išsigandus, kad dar per visą naktį prie durų zysiu. „Čia gal kas nors bus“, – tarė atidarydama sandėliuko duris, o ten – stirtos kibirų, visokių! „Nežinau, kokį čia galima imti“,

– pratarė kilnodama kibirus iš kampo į kampą. „Rytoj valytoja ateis, negaliu jos kibiro paimti“. „Oi, bet kokį, visiškai nesvarbu“, – suulbėjau negalėdama atitraukti akių nuo kibirų bokšto, niekaip nesusivokdama, kad jau būtų laikas ir kyšį sumokėti. „Na koks čia galėtų būti“, – lėtai judino kibirus administratorė. „Gal šitas“, – tarė pagaliau, vėl rūsčiai, aiškiai manimi labai nepatenkinta, iš pačios apačios ištraukdama patį baisiausią sandėlio kibirą, pajuodusį, apmusijusį, aliejiniiais dažais nutaškytą. „Dėkui!“, – entuziastingai tariau, suniurusiai administratorei padovanodama plačiausią iš savo šypsenų, kurios, žinia, ant duonos neužtepsi, nukurnėjau viršun spausdama glėbyje neidentifikuojamos spalvos kibirą, kurį atlėkusi išdidžiai pastačiau ant grindų – štai koks grobis, koks grobis!

Įdomus šitas miškas. Įmirkęs lyg kempinė, tikros Sibiro Obės iščios. Kažkuo primena Olandiją – atrodo, dursi kastuvu ir pasieksi vandenį. Įdomu, kaip jie pelkėje aukštos įtampos liniją nutiesė?

Mes važiovome kokius 10 km, nelyg per Čepkelių rezervatą, keliu tarytum pylimu, iš abiejų pusių žlagsojo pelkė, juodi upeliai, akivarai, nudžiuvę beržai, juodi kamienų stagarai apsupti žalių samanų kupstų ir švendrų. Beveik visą laiką lijo. Jaučiuosi, lyg kartu vežiotumėmės lietaus dievą. Vandens Sibire tikrai apsčiai. Visko čia apstu. Pro šalį dunda vagonai rąstų, miškovežiai, mėlynės kaip žirniai, baravykai kaip lėkštės. Žmonės kalba, jog kai Sibiras sunokina uogas ir riešutus, visi puola lyg į daržą ir prisiskina neblogą uždarbį. Keistas šis platumas – net Tomske nieks netaupo vietos. Susigrūdę Europos miestai išpuoselėja net visai miniatiūrinius žemės lopinėlius. Čia viskas išdrikę. Čia nepuoselėja nieko. Tarsi nebūtų meilės žemei. Kieno ši žemė? Žemėlapyje aiškiai nuspalvinta – rusų. Tikrų rusų čia nedaug. Daug tremtinių palikuonių (vienas vyras Tomske pasakojo, kad jo draugų rate dominuoja

estai). Ir kriminalinių nusikaltėlių palikuonių. Ir politinių kalinių palikuonių. Ir jų prižiūrėtojų palikuonių. Tiesa, miestuose yra žmonių, atvykusių pagal paskyrimą. Visi jie kartu – keista, bešaknė Sibiro tauta, paliekanti įspūdį, nelyg vis tiek prie jų atsiradimo čia bus neganda prisidėjusi.

Norėčiau nuvykti į tokią vietą, kur dar būtų likę senųjų Sibiro gyventojų. Ne rusų. Ne prievartinių kolonistų. Kurie garbino didžiąsias Sibiro upes, bijojo perkūnijos griausmo, mylėjo mišką, o jo žvėris vadino mažaisiais broliais. Kaži, jų dar yra kur nors?

Sėdžiu medinėj mūsų viešbučio verandoj. Ne visai sėdžiu – beveik guliu. Priešais beveik guli Aurelija ir sapalioja kažkokias nelabai reikšmingas istorijas. „Kartą aš irgi buvau gimtadienyje“, – sapalioju ir aš kažką nereikšmingo atgal. Dviese ištiriam *kolos* buteliuką – pradžioje mums pasirodo, kad galiojimas pasibaigęs, dėl ko ilgai ir gardžiai kvatojame. Sibiro krautuvėj *kola* nustojo galioti! Kitoje gatvės pusėje į medinį antro aukšto balkoną išeina seniukas su akordeonu ir pradeda dainuoti savo senikei. Dėl žemo žiūros kampo atrodo, kad šilumos trasa (šiai jau pakelta nuo žemės) eina viršum jų namo. Po kaire gatve bidzena karvės. Liejasi akordeono garsai iš rusiškų romansų. Ko ne idilė?

Liepos 14 d.

Vakar buvo labai ilga ir įdomi diena. Netyčia nutiko taip, kad mūsų autobuso vairuotojas Bielyj Jare paaiškėjo esąs lietuvis. Iššnekėjus jis pakvietė mus į svečius – visus šešiolika. Sočiai pavalgę (šešiolika netikėtų alkanų burnų vis dėl to yra Dievo rykštė šeiminkui) išskubėjome į svečius. Pakeliui (ar ne keista?) pradėjo lyti, tad kelią užbaigėme smagia ristele – vis dėlto vadas mūsų nepopina.

Ne per daug tvarkingas kaimas Bielyj Jaras, nors dilgėlės iki langų ir neželia. Lentiniiais šaligatviais čia vaikšto karvių bandos ir vėl primindamos, kad Europa čia žengia greta Azijos. Mašinoms iš kelio jos nesitraukia, mašina – ne traukinys, apvažiuoja. Įdomu, kaip elgiasi traukinys? O įžengus į šeimininkų namo vidų, mus apsupo tvarka kaip bažnyčioje – negražu sakyti, kaip tai buvo netikėta, tačiau negalėjau atsižiūrėti į visus pašalius. „Visą gyvenimą statėme šitą namą“, – vėliau pasakojo moteris.

Mus ypač norėjo pasikviesti šeimininko žmona. Ji ir buvo pagrindinis kalbėtojas, vyras aiškiai buvo drovesnis. „Sveiki atvykę į metiso namus“, – pasisveikino šeimininkas. Sutrikau – visi sutrikome. Tą trumpą akimirką supratau apie tremtinių vaikų gyvenimą Bielyj Jare gerokai daugiau, nei per visus ligtolinius pasakojimus. Ir dar trumpa žmonos replika vėliau pokalbyje – tais laikais pavojinga buvo tekėti už lietuvių. Trumpas sakinytis, maža detalė didelio socialinio poveikio.

Viktoro – toks buvo mūsų šeimininko vardas – tėvas buvo ištremtas iš Lietuvos. Jo reabilitacijos pažymyje įrašytas nusikaltimas: „buožė-lietuvis“. 1956 m. jis panorėjo grįžti į Lietuvą. Žmona rusė nesutiko. Nežinau, kaip tiksliai toliau viskas buvo, gal jie gražiuoju susitarė, o gal viskas vyko pikta ir niekšingai, tačiau šiaip ar taip vyras išvyko namo, palikęs besilaukiančią žmoną. Besilaukiančią Viktoro, tad tėvo mūsų šeimininkas nebepamatė. Jis žinojo, kad tėvas tėvynėje sukūrė kitą šeimą, abu su žmona jau vėliau, beveik pačioje sovietmečio pabaigoje, buvo susirengę jo aplankyti, popierius susitvarkę, tik prieš pat išvykstant atėjo tėvo mirties liudijimas. Ir paskutinis siūlas su šaknimis nutrūko. Matyt, vyrui liko gili žaizda, tuštuma sieloje ir žmona ją matė. Mano tėvas nematė savo tėvo, ir nors yra suaugęs vyras, seniai jau pats tėvas, tačiau, palietus tą temą, skausmas išlenda į paviršių lyg visą laiką čia buvęs, aštrus ir gyvas, sunkiai paslepiamas, lyg vaiko. Viktoro žmona, kalbėdama

su mumis, pastebimai jaudinosi. Prie stalo šeimininkas ištarė tostą – sakė, tai visiškas atsitiktinumas ir netikėtumas, kad mes čia sėdime. Jam nepavyko nuvykti į Lietuvą, bet šiandien į jo namus atvyko pati Lietuva. O žmona pridūrė nemananti, kad būna atsitiktinių dalykų, ir laikanti šią dieną lemtim. Aš netikiu likimu. Tikiu žmogaus laisva valia, tikiu savo laimės kalvyste, tikiu, kad ir giliausioj duobėj gali gimti šviesiausia mintis ir nevilties valandoje savo viduje galima atrasti stiprybės šaltinį. Tačiau lemtingų valandų būna ir jei Dievo ranka atvedė mus į vienintelio apylinkės lietuvių namus (anksčiau, mums pasakojo, visoj šioj gatvėj gyveno lietuviai, dabar jų liko bene tik vienas mūsų šeimininkas), dėkoju Jam už tai.

Atskirai verta paminėti stalą – stalias buvo puikus! Prisikirtau kaip žąsis (primenu – tai buvo mūsų antra vakarienė). Puikiausias dalykas pasirodė esantis naminė varškė ir trintos žalios avietės. Ir gausu, lyg pasakoje – iššlerpi dubenėlį (taip, taip negražiai kažkaip mes dviese ir padarėme) ir jis tuoj pat prisipildo. Išivalgius sudainavom kelias lietuviškas dainas. Šeimininkai neliko skolingi – moteris papasakojo istoriją apie septintokę (save pačią), kuri ėjo pirkti duonos ir pamatė jai priešpriešiais ateinantį vaikinuką. Kelias akimirkas svarstė – pasukti į šalį ar nepasukti. Nepasuko, bet ir duonos pirkti nebenuėjo, o nuėjo pasivaikščioti prie upės. Štai taip viskas prasidėjo, o galiausiai ji už jo ištekėjo. Ir padainavo meilės dainą – pradėjo ji viena, bet vis paraginamas prisijungė ir vyras.

Jau einant link traukinių pamačiau, kad lauktuvėms gavome *trilitriaką* trintų aviečių.

(liepos 25 d., suvedinėjant dienoraštį. Mūsų šeimininko žmona prasitarė, kad labai norėtų nuvežti vyrą prie tėvo kapo. Keista – mes ieškojome savo kapų Bielyj Jare, o šie žmonės ketina ieškoti kauburėlio Anykščių kapinėse. Vis galvoju apie šitos ekspedicijos prasmę, taip pat visus, kurie patys čia nėjo. Lietuvoje. Ir ten. Beje, savaitgalį važiuojame į Anykščius, ta

proga pamėginsim surasti tuos senelių namus, kuriuose dirbo ir mirė Viktoro tėvas. Ir kapo kapinėse paieškosim. Keistai apvirto mūsų misija, tačiau nuo pat pradžių derėjo suvokti, kad ji keliauja ne geografinėmis vietomis).

Važiuojame traukiniu į Asiną. Kiek anoji palydovė buvo nemiela, tiek šios kelionės – maloni. Būtent tiek atvirksčiai proporcingai. Manau, sutikusi ją Vilniuje tuoj pat pasikviesčiau į svečius ir pati prie jūros, ir atgal nuvežčiau. Įsišnekėjus prie tambūro ji man paprastai pasakė: „Aš tai savo keleivius myliu! Ir visad sakau – elkis taip, kaip norėtum, kad su tavim elgtųsi“.

Liepos 15 d.

Čia gražu. Įsikūrėme pelkės apsuptame siaurame pusiasalyje. Atėjome čia per avietyną, garsiai barškindami visais rakandais, nes Alekna pakeliui pastebėjo išraustus skruzdėlynus. „Greičiau, gi sakiau jums, ką, nematote, kas darosi!“ – riktelėjo jis baimės perkreiptu veidu ir paprastai ne tokie drausmingi žmonės patys pajuto, kad situacija truputį kitokia, greitai darniai susispietė į romėnų karė ir nuoširdžiai užbarškino visais puodais ir puodeliais. Vakar nužygiavome virš 30 km – nepaprastai greitai traukinių stoty iš ryto susiradom transportą, kuris mus pavežė dar kokį 100 km (kol pravažiuoti galėjo), o toliau – ėjom.

Tįsau kryžium palapinės paunksmėj ir bandau rašyti. Virš mano galvos vėjyje plaikstosi Lietuvos vėliava. Ačiū, Dieve, už vėją! Jokių uodų, jokios maškaros, viską nupučia kažkur tolyn, vos prisitaikiusį gelti. Galim miegoti ne palapinėse. Turbūt visą likusį gyvenimą nepaprastai mėgsiu vėją.

Pusiasalį supanti pelkė dalijasi lyg dviem tvenkiniais, jo gale kadaise buvo tiltas, dabar liko tik keli stori rąstai, kuriais galima pereiti į kitą pusę. Tvenkiniai pilni kažkokių keistų, beprotiškai geltonų gėlių, už jų – beržynai. Šita nuolat kažkur tekanti pelkė dešiniajame

pusiasalio krašte virsta srauniu upeliu – naktį jis čiurlena taip garsiai, atrodo, čia pat, pašonėj. Ten semiam juodą kaip juoda arbata vandenį maistui ir arbatai. Vakare abiejuose pusiasalio galuose kūrenome laužus – kad meškos neprieitų.

Iki artimiausio kaimo į bet kurią pusę – virš 30 km. Paprastai aš negaliu pakęsti sirgimo toli nuo namų. Kelis kartus yra taip pasitaikę. Kelis kartus ypatingai bjauriai – kartą Anglijos provincijos miestelyje užpuolė ūminė angina, tris dienas laikėsi temperatūra virš 40 laipsnių, o atsargieji vietos daktarai niekaip neišrašė antibiotikų. Buvau išsigandus, kad galiu ir numirti. Kitą kartą pavyko apsinuodyti Rytų Azijoje – tada šalimais nebuvo jokio gydytojo. Ir jokio draugo, nes visi draugai iškrito kartu. Jėgų buvo lygiai apsiversti ant kito šono, o ir tai buvo gan nemalonu. Ir tas bjaurus jausmas, kad tau niekas nepadės ir nieks nesusisielos, jei numirsi. Tačiau šįkart nieko panašaus. Matyt, pasąmonė jaučia, kad su šiais bendrakeleiviais neprazūsiu. Guliu tarsi savo lovos neapbrėpiamoj taigos platybėj, virš galvos plazdant Lietuvos vėliavai – kad tik atsigaučiau greičiau. Apmaudu, kad nepamatsiu kapinių į ir neiškelsiu kryžiaus, tačiau labiausiai, daug labiau už bet kokį fizinį nemalonų potyrį, nemalonus pats bejėgiškumo faktas. Labai bijau tapti būrio našta. Šįryt, atslinkusi prie laužo, aiškiai supratau, kad nenuėisiu – net jei labai stengsiuos ir norėsiu – 30 km. Fiziškai nenuėisiu – su sunkia kuprine, neturiu jėgų ir neturėsiu, net jei ką ir suvalgysiu – tuoj pat išvėmsiu. Ir toks ledinis siaubas sukaustė – kad kaip nenorėčiau pripažinti ir kitiems prisipažinti, bet privalau pasakyti: šįkart negaliu. Bet mes niekur nėjome ir nieko neaiškinome, Alekna nusprendė pasilikti dar vienai nakčiai. Ir taip natūraliai ir diskretiškai, kad antrą kartą per šią kelionę panorau pulti ir apkabinti vado kojas. Šita bejėgystė – labai sunkus jausmas. Manau, jam įveikti prireiks daug daugiau pastangų ir savitvartos nei visiems kitiems iššūkiams, kuriuos iki šiol patyriau.

Alekna pasakojo, jog kapinaitės, į kurias jie dabar išėjo – vaikų kapinaitės. Į kaimą įsisuko dizenterija, pačiuo jaunos ir senus, priveikė jaunos. Tai išgyvenusi dabar jau senučiukė pasakojo, kad kai mirė jos mažasis broliukas, kelias dienas jis tiesiog gulėjo ant stalo, nes nebuvo sveikų žmonių, kurie pajėgtų jį palaidoti. Ligai praėjus iš visų namų pasipylė vaikų karstai.

Paršlamėjo kompanija – kišu iš po palapinsiaustės užtinusią galvą ir matau: Karolis tiesia dėžutę mėlynių mums su Milda! Mano iškamuotas skrandis dėkingai urzgia, suurzgiu ir aš kažkokį neaiškų garsą, kuris turėtų reikšti „ačiū“ ir negrabiais, užstingusiais pirštais čiupinėju gana didelę dėžutę. Mėginu keltis ir žiūrėsiu, ar visa diena miego padėjo į žmogų atvirsti.

Liepos 16 d.

Trečiasis sustojimas šiandien. Gulim vidury taigos ilsindami kojas užkėlę ant kuprinių ir valgom *paukščių pieną* – pasirodo, mūsų Bielyj Jaro šeimininkai ne tik uogienės įdėjo!

Įsikūrėm stovykloje prie Baturino kaimo. Trumpai drūtai apie šiandieną: dėkui Dievui, pasveikau. O Milda nelabai. Išsidalijom jos kuprinės daiktus, kažkas paėmė ir pačią kuprinę, ir ėjom. Tik mažai kas manim tiki – mėginu sakyti, kad turiu proto ir prisipažinčiau, jei blogai būtų, tačiau atgal gaunu tokius įtarius žvilgsnius, kad suprantu, jog apie savo sveikatą geriau išvis nieko nesakyti, neturiu aš čia sąjungininkų.

Tie patys nesąjungininkai įsodino mudvi į mus pavijusio mėlyno (kaip dangus, kaip langų staktos ir langinės, kaip miško kapinių antkapiai) motociklo *liulką* – nespėjau nė ką pasakyti ir atsidūriau viduje, tačiau nė kiek neprieštaravau tokiam rūpesčiui ir savo ligonio statusui.

Tas lėkimas mėlynoj *liulkoj* apglėbus glėbį kuprinių smėlėtu buvusio geležinkelio pylimu – viena smagiausių akimirų Sibire. Motociklas šokinėjo, mano keliai šokinėjo, kuprinės šokinėjo, deja, kitu ritmu nei mano keliai ir kažkur pusiaukelėje abu nuolat susidauždavo, bet važiavimas vis tiek buvo nuostabus. Gaila, už 1,5 km pasibaigė. Tačiau kai vėliau Arnoldas kišo mudvi į miško keliuku pravažiuojantį *žiguliuką*, prieštaravau kaip turi būti. Tačiau nespėjau nė ką pasakyti ir atsidūriau mašinoje. Ale prisiminiau, kad mūsų Eglei batai kojas dar pirmame žygyje nutrynė – paprašiau vairuotojo prie jos sustoti ir mudvi susikeitėm, abi jausdamosi smarkiai išlošusios.

Apskritai, šiandien buvo pirma *tikra* diena Sibire. Taip įsivaizdavau visas dienas čia. Palikdami stovyklą pastatėm medinį paminklą su lentele Tanguskyj Bor kaimo lietuviams atminti. Nužygiavome 24 km. Stebėjome, kaip pelkė keičia pelkę (kaži, kiek vietiniai gyventojai turi žodžių pelkei pavadinti? Eskimai turi trisdešimt žodžių sniegui. Deja, mano miesčioniškas žodynas neleidžia pasakyti, kada pelkė tampa raistu ar šis tampa liūnu, ar liūnas – kažkoku kitu pelkiniu dariniu, kuriam nusakyti man prireiktų jau labai daug žodžių). Pakeliui išsimaudėme pelkėje (nepaprastai smagiai mes tose pelkėse maudydavomės) – šįkart lyg upėje, kuri tekėjo po labai žemu tilteliu per kelią, praktiškai po keliu. Pakeliui prisiskynėm puokštes mėlynių krūmų, nuo kurių eidami skabėm uogas (kaip patogų, kai peilis visad kabo prie diržo). Gėrėme vakar pelkės vandeny virtą džiovintų vaisių kompotą, šaltą saldžią arbatą su citrinos rūgštim – kaip galėjom, taip pasiruošėm žygiui, išspaudėm iš to pelkių vandens viską, ką buvo įmanoma. Labai didžiavausi mumis. Pavargom kaip šunys. Nusprendėm parvežti mus pasitiksiantiems žurnalistams į spaudos konferenciją pelkių vandens. Deja, neapsižiūrėję visą išgėrėme. Kaip ir visą prieš kelias dienas surinktą lietaus vandenį – tas tai buvo tikrai bjaurus. Tad sustojus stovyklos vietoje pirmiausia patraukėm

parnešti vandens. Vandens gavom kepykloj – didžiuliam rąstiniame name šalia kelio (vėliau sužinojome, kad kaime yra visos dvi kepyklos, tad šviežios duonos jis nestokoja). Pačioje kepykloje radom dideles dideles, mėlynas kaip dangus krosnis, tarsi iš kokio Dickenso romano, ir du kepėjus prie beveik išgerto butelio skaidraus skysčio, lyg iš šiurpių Čechovo apsakymų. Salės kampe radom *kriauklę* su *šlanga* – taigi prisipylėm geltono kaip sisiukas vandens, ale šalto ir gardaus lyg tyriausias šaltinis, tad dar ką tik gėrę stiprios juodos arbatos spalvos vandenį net pečiais netrūktelėję ramiai padėkojom ir patraukėm į stovyklą.

Paskui nuėjom į Baturino kaimą. Keistas kaimas – gražus ir baisus viename. Net Tomsko medinei drožybai (o ten dirbo profesionalūs dailininkai, amžiaus pradžioje netgi sukūrę savitą įdomią *art nouveau* mokyklą, itin plėtojusią medinę architektūrą) būtų su kuo pasilyginti. Ir kartu apšniaukštas kaip joks kitas. Ir prasigėręs nuo vaiko iki senolio. Vienas vietinis gyventojas, sutikęs mums transporto paieškoti, paaiškino šitą kontrastą – tai buvęs Gulago kaimas. Statė jį nagingi kaliniai, o gyveno jų prižiūrėtojai. O dabar gyvena jų palikuonys.

Tačiau prie kaimo parduotuvės durų patyriau vieną laimingiausių akimirų (neperdedant) gal net ligšioliniame savo gyvenime. Nusipirkom ledų ir tiesiog sėdėjom prie parduotuvės ant asfalto, atsirėmę į medinę tvorą, aptvėrusią kažkokį kerplėšyną, turėjusį pavaduoti darželį po langais, ir tiesiog lėtai valgėm ledus.

Ryt valgysim paskutinius pietus – avižas! Pamenu kažkurio tremtinio atsiminimuose buvo minimos avižos – kaip mirtinai įsipykęs maistas. Na, būsim autentikos patyrę. Kol rašau šį dienoraštį, Karolis gamina plovą – labai malonu gulėti prie laužo ir laukti vakarienės. Po šios visos dienos ramiai gulėti prie laužo ir NIEKO nedaryti yra ypač malonu. Šnekučiuotis. Stebėti temstantį mišką. Įsikūrėme mes, kaip visada, papelky.

Jei pasiliktume vienoje vietoje bent trims dienoms, manau, Arnoldas pastatytų namą. Kur buvęs, kur nebuvęs laksto jis aplink ir vis tyliai kažką meistrauja. Laužo kuolai, skersinis ir šaukštas tai, žinoma, savo ruožtu iš pat pradžių atsiranda. Tačiau eini prie vandens, žiū – ten jau tiltelis suręstas, grįžti prie laužo – jau riogso suoliukas, neši sviestą vandenin – tiltelis jau turi turėklą, plesteli po vakarienės ant suoloelio – atsiremi į atramą.

Liepos 17 d.

Sutvarkėme Centralnyj kaimo kapines – dideles, kaip ir visur Tomsko srity, kur nebuvo metalo pramonės, tik nenutrūkstami miško kirtimo darbai – su masyviais mediniais kryžiais, dideliais, apdegusiais. Taigą ne kartą siaubė gaisras, kryžiai degė, bet liko stovėti. Tačiau pavojingesnis priešas juos dorėja, kuris tikrai ir jau greit laimės – laikas. Lėtai, ramiai, nedrastiškai. Ne baisiai. Ne liūdnei. Kažkaip natūraliai. Ir teisingai – iš dulkės kilęs į dulkę pavirsi. Ir iš medžio drožtas kryžius vėl taps medžiu šiame begaliniam, amžinam miške.

Važiuodami atgal (kaip ir pirmyn) vos neišbarstėm dantų, autobusiukas taip beprotiškai kratė ir siūbavo, važiuodamas per galias lyg kapas duobes. Suplukę godžiai dairėmės į pakelės pelkes – kad taip sustojus ir išokus į kokią balą! Tačiau nesustojom, nutiko kai kas kito: mus atvežė prie tikro, didelio, pilno tyro, skaidraus vandens ežero! Kaip mes klykėm, lėkėm ir turškėmės! Iš tos laimės amžiams palikau Sibiro miškuose akinius.

Beje, avižos pavyko puikiai – pamaišius su ryžiais ir obuoliais pavyko apgauti, kad tai – naujas patiekalas.

Liepos 19 d.

Sėdžiu Maskvos traukinių stoty, perone, ant *krokso*, atsirėmusi į stulpą. Traukiny taip karšta, kad beveik bijau ištirpti. Palydovė pažadėjo pakviesti, kai jau važiuosim, tad sėdžiu ramiai. Keista yra važiuoti Lietuvos geležinkelių traukiniu iš Rusijos – taip važiuoju jau antrą kartą, o jausmas ir vėl toks pat. Lyg viena koja stovėtum namie, lyg nepaisant šimtų kilometrų, kuriuos dar reiks nuvažiuoti, įliptum į Lietuvą. Kažkaip net daug tikriau, nei žengiant į Lietuvos ambasadą. Net šitas peronas, buvęs toks svetimas prieš keliolika dienų, čia išlipus tapo kažkoks truputį daugiau lietuviškas – lyg čia iš tikrųjų būtų atsiradę truputį Lietuvos.

Sėdžiu ir galvoju, kokie mes iš tikrųjų esame nesvarbūs. Kiek mažai mes padarėme – beveik nieko. Kelios tvoros. Keli kryžiai. Kelios dešimtys kilometrų. Kelios naivios įžvalgos. Kelios mintys apie tremtinius, apie mus, apie Rusiją, apie žmones čia ir ten, apie gyvenimą, kur jis bevyktų. Koks jis turėtų būti?

Ir apie tai, kokie mes svarbūs seniems tremtiniams. Kaip jie mums dėkoja – nieko nepadariusiems. Nepaprastai keista man ši padėka, kaskart išmuša iš vėžių. Kiek daug žmonės turėjo pakelti, kaip apvogti, apgauti, nužmoginti turėjo būti, kaip giliai turėjo paveikti Tarybų Lietuvoj propaguotos tylos apie visus ano laiko įvykius – tremtį, represijas, partizanų karą, kad žmogus beveik su ašarom sakytų „ačiū“ tik už tai, kad tau įdomu, kas nutiko tavo tautai. Mano tautai. Kaip aš galėčiau nesidomėti?

Tomske yra muziejus – KGB muziejus. Įdomu tai, kad jis įsikūręs buvusiam NKVD–KGB pastate – tokių memorialinių muziejų Rusijoje vos du, šis ir Permės. Muziejus veikia laikomas ir varomas jo direktoriaus valios, valstybinės paramos negauna, tik privačių asmenų ir įvairių fondų lėšas. Kažkoku būdu prie muziejaus veiklos prisideda viena stačiatikių brolija – renka medžiagą apie represijas ir dvasinį Stačiatikių Bažnyčios bei Rusijos žmonių pasipriešinimą. Ekspozicija puiki, medžiagos daug. Nuotraukose, skirtose iškiliems Tomske

kalintiems žmonėms atminti, radome arkivyskupą Sigitą Tamkevičių. Iš kažkur jie net ištraukė propagandinį ikikarinį bolševikų filmą, raginantį griauti cerkves ir užfiksavusį griauamus soborus. Vėliau, kuomet Sovietų Sąjungoje oficialiai „nebuvo draudžiama“ tikėti, filmas, žinoma, buvo draustas ir nukištas į archyvus po grifu „slaptai“. Mūsų gidė po muziejų, minėtos brolijos narė, truputį papasakojo apie žmonių nuostatas Rusijoje, apie jų požiūrį į šitą muziejų. Jo būna įvairaus. Ko ji negalėjo papasakoti, tai kuo gyvena vietinis jaunimas. „Baisiausias dalykas, kurį padarė sovietų režimas, yra žmonių izoliacija. Kartu izoliacija“, – sakė ji. Todėl mūsų tremtiniai, tai matę ir patyrę, taip mums dėkoja. Todėl šitas „*Misijos Sibiras*“ užmanymas toks svarbus. Todėl ir mes patys esame šiek tiek svarbūs – dabar, pajudėjus namo, prasidės tai, ką galbūt būtų galima pavadinti mūsų misija. Prasidės pasakojant mūsų menkus žygius ir ano laiko pasakojimus: mokiniams, studentams, žurnalistams, – visiems, kurie norės klausyti. Ir patys toliau pasakoti. Pasakojimą tų, kurie patys labai plačiai pasakoti negalėjo. Perduodant vienos kartos pasakojimą kitai. Kam to reikia? Kad visi kartu galėtume gyventi šiandien. Neliūdint, kaip mus išleisdami sakė sutikti tremtiniai.